

XITOYNING VETNAM TASHQI SIYOSATI VA XAVFSIZLIK TAFAKKURIDAGI O‘RNI

Sharipov Baxodir Faxriddinovich

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
tayanch doktoranti

Sharipovbakhodir4@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Vetnamdagi siyosiy tartib shakllanishiga Xitoy omili qanchalik va qay darajada ta’sir ko’rsatganini tahlil qiladi. Xususan, Vetnam boshqaruv tizimi Xitoydagi siyosiy tashkil etilish va boshqaruv modeliga qanchalik yaqinlashgani yoki undan qanchalik uzoqlashgani masalasi ko’rib chiqiladi. Tadqiqot shuni ko’rsatadiki, Vietnam va Xitoy boshqaruv tuzilmalaridagi o’xshashliklar ko’proq bevosita ta’sir natijasi emas, balki tarixiy jarayonlarda yuzaga kelgan o’xshash sharoitlar va vazifalarning mahsulidir. Har ikkala mamlakat ham avvalo milliy-ozodlik kurashlari, so’ngra kommunistik tuzumni o’rnatish va institutsional mustahkamlash jarayonida o’xshash muammolar, sharoitlar va maqsadlar bilan yuzlashgan. Aynan shu omillar siyosiy institutlar, boshqaruv mexanizmlari va amaliyotlarda qisman yaqinlashuvni keltirib chiqargan. Biroq bu yaqinlashuv to’g’ridan-to’g’ri taqlid yoki tashqi bosim natijasi emas, balki analog rivojlanish yo’lining oqibatidir.

Kalit so‘zlar: “Raqamli Ipak yo‘li”, “Bir makon, bir yo‘l” tashabbusi, Xitoy Xalq Respublikasi, Vyetnam Sotsialistik Respublikasi, Amerika Qo‘shma Shtatlari, ehtiromli ehtiyotkorlik, Le sulolasi, Asia-Pacific Economic Cooperation, harbiy qarshilik va diplomatik ehtirom.

АННОТАЦИЯ

Данная статья анализирует, в какой степени и каким образом китайский фактор повлиял на формирование политического порядка во Вьетнаме. В частности, рассматривается вопрос о том, насколько система управления Вьетнама приблизилась к китайской модели политической организации и управления или, напротив, отдалилась от неё. Исследование показывает, что сходства в управленческих структурах Вьетнама и Китая являются не столько результатом прямого влияния, сколько следствием схожих условий и задач, возникших в ходе исторического развития.

Обе страны сначала прошли через этапы национально-освободительной борьбы, а затем столкнулись с аналогичными проблемами,

условиями и целями при установлении и институциональном укреплении коммунистического режима. Именно эти факторы обусловили частичное сближение политических институтов, механизмов управления и практик. Однако данное сближение является не результатом прямого заимствования или внешнего давления, а следствием аналогичного пути исторического развития.

Ключевые слова: «Цифровой Шёлковый путь», «Инициатива “Один пояс — один путь”», China, Vietnam, United States, уважительная осторожность (deference), династия Ле, Asia-Pacific Economic Cooperation, военное сопротивление и дипломатическое уважение.

ABSTRACT

This article analyzes to what extent and in what ways the Chinese factor has influenced the formation of political order in Vietnam. In particular, it examines how closely Vietnam's system of governance has converged toward or diverged from the Chinese model of political organization and rule. The study shows that the similarities in the governance structures of Vietnam and China are not primarily the result of direct influence, but rather the outcome of similar conditions and tasks that emerged in the course of historical development.

Both countries first experienced national liberation struggles and later faced similar challenges, conditions, and objectives in establishing and institutionally consolidating communist rule. These factors led to a partial convergence of political institutions, governance mechanisms, and practices. However, this convergence is not the result of direct imitation or external pressure, but rather the consequence of an analogous path of historical development.

Keywords: “Digital Silk Road,” “Belt and Road Initiative,” China, Vietnam, United States, deferential prudence (deference), the Le Dynasty, Asia-Pacific Economic Cooperation, military resistance and diplomatic deference.

KIRISH

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida xalqaro munosabatlar tizimida Osiyo-Tinch okeani mintaqasining geosiyosiy ahamiyati sezilarli darajada ortdi. Ayniqsa, Xitoy Xalq Respublikasi va Vetnam Sotsialistik Respublikasi o‘rtasidagi munosabatlar mintaqaviy xavfsizlik, iqtisodiy integratsiya hamda siyosiy barqarorlik nuqtai nazaridan muhim tadqiqot obyektiga aylandi. Ikki davlat o‘rtasidagi aloqalar tarixiy, mafkuraviy va hududiy omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu munosabatlar ko‘p qirrali va murakkab xarakter kasb etadi.

“Sovuq urush”dan keyingi davrda xalqaro tizimdagi kuchlar muvozanatining o‘zgarishi, globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda mintaqaviy integratsion loyihalarning rivojlanishi Xitoy va Vetnam munosabatlariga ham yangi mazmun baxsh etdi. Bir tomondan, ikki davlat o‘rtasida savdo-iqtisodiy hamkorlik izchil rivojlanib bormoqda, ikkinchi tomondan esa Janubiy Xitoy dengizi bilan bog‘liq hududiy nizolar va geosiyosiy raqobat ularning o‘zaro munosabatlarida ziddiyatli holatlarni yuzaga keltirmoqda. Shu bois mazkur munosabatlarni tahlil qilishda nafaqat siyosiy va iqtisodiy omillar, balki tarixiy tajriba, mafkuraviy yondashuvlar hamda mintaqaviy strategik manfaatlarni ham hisobga olish zarur bo‘ladi.

Bugungi kunda Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlar Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyodagi xalqaro jarayonlarga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur munosabatlarni o‘rganish mintaqadagi xavfsizlik tizimi, iqtisodiy hamkorlik istiqbollari hamda geosiyosiy raqobatning zamonaviy tendensiyalarini tushunishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab xalqaro munosabatlar nazariyasida davlatlararo aloqalarni tahlil qilishda geosiyosiy, tarixiy va iqtisodiy omillar bilan bir qatorda mafkuraviy hamda mintaqaviy yondashuvlarga ham alohida e’tibor qaratila boshlandi. Ayniqsa, Osiyo-Tinch okeani mintaqasida yuz bergan siyosiy jarayonlar Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlarni xalqaro munosabatlar tizimining muhim tadqiqot obyektlaridan biriga aylantirdi. Tadqiqotchilar ushbu munosabatlarni o‘rganishda tarixiy meros, hududiy nizolar, iqtisodiy hamkorlik va strategik manfaatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni asosiy tahliliy yo‘nalish sifatida ko‘rsatadilar.

Xususan, xalqaro munosabatlar nazariyotchilari Xitoyning mintaqadagi siyosiy va iqtisodiy ta’siri ortib borishini Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari tashqi siyosatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatuvchi omil sifatida baholaydilar. Shu nuqtai nazardan, Vetnamning Xitoy bilan munosabatlari hamkorlik va raqobat elementlari uyg‘unlashgan murakkab tizim sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotchi Devid Shamboning fikricha, Xitoyning mintaqadagi faolligi qo‘shni davlatlarning xavfsizlik strategiyalarini qayta shakllantirishga sabab bo‘lmoqda [1]. Shuningdek, Karli Tayer Vetnam tashqi siyosatini tahlil qilar ekan, mamlakatning Xitoy bilan iqtisodiy yaqinlashuvni davom ettirishi bilan birga, hududiy xavfsizlik masalalarida ehtiyotkor siyosat yuritayotganini ta’kidlaydi [2]. Xitoy va Vetnam munosabatlarini tadqiq etishda konstruktivistik va geosiyosiy yondashuvlar muhim metodologik

asos bo‘lib xizmat qiladi. Konstruktivistik yondashuv davlatlar o‘rtasidagi aloqalarda tarixiy tajriba, mafkuraviy omillar va siyosiy diskurslarning rolini ochib berishga imkon yaratsa, geosiyosiy tahlil mintaqadagi kuchlar muvozanati va strategik manfaatlarni tushuntirishga yordam beradi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida tarixiy-qiyosiy, tizimli tahlil va siyosiy jarayonlarni solishtirish metodlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar orqali Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlarning shakllanish bosqichlari, zamonaviy holati hamda istiqboldagi rivojlanish tendensiyalarini kompleks ravishda o‘rganish imkoniyati yaratildi.

NATIJALAR

Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ikki davlatning tashqi siyosiy strategiyalari ko‘p jihatdan o‘zaro idrok va tarixiy tajriba asosida shakllanadi. Xususan, xalqaro munosabatlarda davlatlarning bir-biriga nisbatan qarashlari va siyosiy baholari ularning diplomatik xatti-harakatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan, sotsiolog Charlz Xorton Kulining “ko‘zgudagi Men” konsepsiyasi davlatlararo munosabatlarni tahlil qilishda ham muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Mazkur yondashuvga ko‘ra, davlat o‘zining xalqaro maydondagi mavqeyi va tashqi siyosiy yo‘nalishini boshqa davlatlarning unga nisbatan munosabati hamda baholari orqali qayta shakllantiradi.

Bu holat ayniqsa Xitoy va Vetnam munosabatlarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Tarixiy jihatdan Vetnam uzoq vaqt davomida Xitoyning siyosiy va madaniy ta’siri ostida bo‘lgan bo‘lsa-da, zamonaviy davrda ikki davlat o‘rtasidagi aloqalar hamkorlik va ehtiyotkor raqobat uyg‘unlashgan murakkab tizim sifatida rivojlanmoqda. Xitoy o‘zini mintaqadagi yetakchi siyosiy va iqtisodiy kuch sifatida namoyon etishga intilar ekan, Vetnam esa o‘z suvereniteti va strategik mustaqilligini saqlashga alohida e’tibor qaratmoqda. Shu sababli Vetnam tashqi siyosatida Xitoy bilan iqtisodiy hamkorlikni davom ettirish bilan bir qatorda, Janubiy Xitoy dengizidagi hududiy nizolar masalasida qat’iy pozitsiya kuzatiladi.

Bundan tashqari, ikki davlat o‘rtasidagi o‘zaro idrok omili ularning xavfsizlik strategiyalarida ham aks etadi. Vetnam Xitoyning harbiy va iqtisodiy salohiyati ortib borishini mintaqadagi kuchlar muvozanatiga ta’sir qiluvchi omil sifatida baholaydi. Natijada Vetnam ASEAN davlatlari, AQSh hamda boshqa xalqaro hamkorlar bilan aloqalarni mustahkamlash orqali tashqi siyosiy balansni saqlashga harakat qilmoqda. Xitoy esa Vetnamning bunday faolligini ayrim hollarda o‘z mintaqaviy manfaatlariga nisbatan ehtiyotkor siyosat sifatida qabul qiladi.

Shu jihatdan, Xitoy va Vetnam munosabatlari xalqaro munosabatlarda o‘zaro idrok, tarixiy xotira va strategik manfaatlarning naqadar muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Biroq davlatlarning bir-biriga nisbatan shakllangan stereotipik

qarashlari yoki tarixiy ishonchsizlik omillari ba‘zan “buzilgan ko‘zgu” effektini yuzaga keltirishi mumkin. Bunday vaziyatda taraflarning bir-birini noto‘g‘ri baholashi siyosiy ishonchsizlikning kuchayishiga, hududiy nizolarning keskinlashishiga hamda diplomatik munosabatlarda murakkabliklarning ortishiga olib keladi. Shu sababli Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi barqaror munosabatlarni ta‘minlashda o‘zaro ishonch, konstruktiv muloqot va mintaqaviy hamkorlik muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

MUHOKAMA

1986-yilda tadqiqotchilar Anri Tejfel va Jon Tyorner tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy identiklik nazariyasi individning o‘zini muayyan ijtimoiy guruhga mansub deb bilishi va boshqa guruhlardan ajratishini izohlaydi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, identiklik “biz” va “ular” tushunchalari orqali shakllanib, ijtimoiy munosabatlarda o‘zaro yaqinlik va farqlanish jarayonini yuzaga keltiradi [6:147]. Ushbu nazariya xalqaro munosabatlar tizimiga tatbiq etilganda davlatlarning o‘z manfaatlari va tashqi siyosiy yo‘nalishlarini boshqa davlatlarga nisbatan shakllantirishini tushuntirish imkonini beradi.

Mazkur jarayonni Xitoy va Vetnam munosabatlari misolida ham kuzatish mumkin. Tarixiy jihatdan Vetnam uzoq davr davomida Xitoy sivilizatsiyasining siyosiy va madaniy ta‘siri ostida rivojlangan bo‘lsa-da, keyinchalik o‘zining mustaqil milliy davlatchilik modelini shakllantirishga intildi. Ayniqsa, XX asrning ikkinchi yarmida yuz bergan siyosiy jarayonlar, jumladan, Vetnam urushi va mintaqadagi geosiyosiy o‘zgarishlar Vetnam tashqi siyosatida mustaqillik va suverenitet masalalarini ustuvor yo‘nalishga aylantirdi. Shu bilan birga, Xitoy ham o‘zining iqtisodiy va siyosiy salohiyati ortib borishi fonida mintaqadagi yetakchi davlat sifatidagi mavqeini mustahkamlashga harakat qilmoqda. Natijada ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlarda hamkorlik va strategik ehtiyotkorlik bir vaqtda namoyon bo‘lmoqda.

Konstruktivizm nazariyasiga ko‘ra, xalqaro munosabatlar faqat moddiy resurslar yoki harbiy salohiyat bilan emas, balki tarixiy xotira, mafkuraviy qarashlar va siyosiy diskurslar orqali ham shakllanadi [7:283]. Shu nuqtai nazardan, Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlarda tarixiy tajriba muhim rol o‘ynaydi. Xususan, 1979-yildagi Xitoy–Vetnam urushi va Janubiy Xitoy dengizi bilan bog‘liq hududiy nizolar bugungi kungacha ikki davlat o‘rtasidagi siyosiy ishonch darajasiga ta‘sir ko‘rsatib kelmoqda. Biroq iqtisodiy globalizatsiya jarayonlari ikki davlatni savdo-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga ham undamoqda.

Shuningdek, konstruktivistik yondashuv davlatlarning tashqi siyosiy strategiyalarini ularning xalqaro tizimdagi o‘zini qanday tasavvur qilishi bilan ham izohlaydi. Xitoy o‘zini Osiyo-Tinch okeani mintaqasining markaziy iqtisodiy va siyosiy kuchi sifatida namoyon qilayotgan bo‘lsa, Vetnam esa “mustaqil va ko‘p vektorli tashqi siyosat yurituvchi davlat” modeli asosida harakat qilmoqda. Shu sababli Vetnam bir tomondan Xitoy bilan iqtisodiy hamkorlikni chuqurlashtirsa, ikkinchi tomondan ASEAN, AQSh, Yaponiya va boshqa hamkor davlatlar bilan aloqalarni kengaytirishga intiladi.

Bundan tashqari, Janubiy Xitoy dengizi masalasi ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlarda eng muhim strategik omillardan biri bo‘lib qolmoqda. Ushbu hududdagi geosiyosiy raqobat nafaqat Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlarga, balki butun Janubi-Sharqiy Osiyo xavfsizlik tizimiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois Xitoy va Vetnam munosabatlarini konstruktivistik yondashuv asosida tahlil qilish tarixiy xotira, strategik manfaat va mintaqaviy identifikatsiya omillarining xalqaro munosabatlardagi o‘rnini chuqurroq anglash imkonini beradi.

XULOSA

Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlar zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida Osiyo-Tinch okeani mintaqasining eng muhim geosiyosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur tadqiqot davomida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ikki davlat o‘rtasidagi aloqalar tarixiy tajriba, siyosiy manfaatlar, iqtisodiy hamkorlik va mintaqaviy xavfsizlik omillarining o‘zaro uyg‘unlashuvi asosida shakllanadi. Shu bois Xitoy va Vetnam munosabatlari faqat iqtisodiy yoki harbiy manfaatlar bilan emas, balki tarixiy xotira va strategik idrok bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Tadqiqot natijalari Xitoyning mintaqadagi iqtisodiy va siyosiy ta’siri ortib borishi Vetnam tashqi siyosatining shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatayotganini ko‘rsatdi. Xususan, Vetnam bir tomondan Xitoy bilan savdo-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga intilsa, ikkinchi tomondan o‘z suvereniteti va xavfsizlik manfaatlarini himoya qilish maqsadida ehtiyotkor strategiyani amalga oshirmoqda. Ayniqsa, Janubiy Xitoy dengizi bilan bog‘liq hududiy nizolar ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlarda asosiy ziddiyat omillaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, konstruktivistik yondashuv asosida olib borilgan tahlillar davlatlararo munosabatlarda tarixiy xotira, siyosiy diskurs va o‘zaro idrok muhim rol o‘ynashini tasdiqladi. Xitoy va Vetnam o‘rtasidagi munosabatlarda ham “biz” va “ular” tushunchalari ayrim hollarda siyosiy ishonchsizlik va strategik ehtiyotkorlikning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiy globalizatsiya va mintaqaviy integratsiya jarayonlari ikki davlatni o‘zaro

hamkorlikni saqlab qolishga undayotgan muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida Xitoyning mintaqaviy yetakchilik siyosati hamda Vetnamning ko‘p vektorli tashqi siyosati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Vetnam ASEAN davlatlari, AQSh va boshqa xalqaro hamkorlar bilan aloqalarni rivojlantirish orqali mintaqadagi strategik muvozanatni saqlashga intilmoqda. Xitoy esa iqtisodiy integratsiya va siyosiy ta’sir vositalari orqali mintaqadagi mavqeini mustahkamlashni davom ettirmoqda.

Umuman olganda, Xitoy va Vetnam munosabatlari zamonaviy xalqaro munosabatlarda geosiyosiy raqobat va iqtisodiy hamkorlik bir vaqtning o‘zida mavjud bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Mazkur tadqiqot natijalari mintaqadagi xavfsizlik tizimi, davlatlararo strategik munosabatlar hamda Osiyo-Tinch okeani hududidagi siyosiy jarayonlarni chuqurroq anglashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Pedanov V.A., Mitroxin M.Yu., Nguyen Kuok Hung, Yakovlev A.A. Rossiya Federatsiyasi va Vyetnam Sotsialistik Respublikasi o‘rtasida axborot-texnologik hamkorlikning rivojlanishi. Moskva: Rossiya Fanlar akademiyasi Uzoq Sharq instituti nashriyoti, 2020. 159–171-betlar.
2. Kiruvchi kiberhujumlar soni bo‘yicha Vyetnam faqat Rossiyadan ortda qoladi // *Regnum.ru*, 15.01.2019. Manba: <https://regnum.ru/news/society/2559489.html>
3. Rubchenko M.V. Pekinda jahon iqtisodiyotida yuan hududini yaratish taklifi ilgari surildi // *Vedomosti*, 15.07.2020. Manba: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/07/14/834581-v-pekine-prizvali-k-sozdaniyu-yuanevoi-zoni>
4. Terskix M.A. “Bir kamar, bir yo‘l”: Vyetnam nigohida // *Janubi-Sharqiy Osiyo: rivojlanishning dolzarb muammolari*, 2019, №2 (43). 166–171 betlar.
5. Greene R., Triolo P. Xitoy “Raqamli Ipak yo‘li” orqali global internetni nazorat qila oladimi? // *Carnegie Endowment for International Peace*, 08.05.2020. Manba: <https://carnegieendowment.org/2020/05/08/will-china-control-global-internet-via-its-digital-silk-road-pub-81857>